

Élőhelyvédelmi füzetek 6.

Tavak és fás legelők a Fekete-hegyen

Láprétek, gyepek, fás legelők védelme
a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén

SZÉCHENYI TERV

Futó János – Mesterházy Attila

Tavak és fás legelők a Fekete-hegyen

Láprétek, gyepek, fás legelők védelme
a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén

Fotó:

Futó János
Havas Márta
Mesterházy Attila
Mészáros András
Óvári Miklós
Vers József
Vókó László

Kiadványterv: Lapilli Bt.

© Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság
Felelős kiadó: Puskás Zoltán igazgató

Csopak

2013

Prospektus Nyomda, Veszprém

ISBN

BEVEZETÉS

A füzetünkben bemutatott fokozottan védett terület a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság (BfNPI) Káli-medence tájegységéhez tartozik, de földtani-morfológiai, továbbá növényzeti és állattani jellegeit tekintve a névadó medencétől egészen eltérő jelleget mutat (2). Tájéfldrajzilag a Balaton-felvidék északnyugati szélét képező vulkáni terület része, amely Szentbékállától hosszan nyúlik Kapolcs irányába.

A közel 10 km²-es vulkáni fennsíkot délről és keletről a Káli-medence keríti, nyugat felől viszont egy széles, csaknem Monostorapátiig terjedő völgy határolja. Északon az Eger-patak markáns völgyszükülete választja el a Déli-Bakony bazaltvidékétől. A Fekete-hegy sziget-szerű – tanúhegy formájú – megjelenését erősíti, hogy 360–370 m tszf. magasságú bazaltplatójából még további 70 m-rel emelkedik ki a Boncsos-tető önálló kúpja.

A mélyebb fekvésű – szántóként és kaszálóként vagy legelőként hasznosított –

medencetalp, illetve a völgyaljak fölött szőlőkkel beültetett, napsütötte lankák övezik a szellős magaslatot. A kiváló bokrokot termő tőkétet felfelé hirtelen váltja fel a lapos hegytető éles pereme alatt körbefutó sötét erdősáv, eltakarva az igen meredek, néhol sziklaszirtekkal tarkított bazaltletöréseket.

E morfológiai ugrással meg is érkezünk a Fekete-hegy kiterjedt fennsíkjára, amit napjainkra erősen becsérjesedett egykori fás legelő borít. A kisebb gyepfoltokkal váltakozó bokros-ligetes tájban szokatlan, ám mégis kellemes látványt nyújtanak az itt olyannyira jellemző hegyi tavacskák. Sekély, változó vízállású medencéik a hegy DK-i és Ki-szélén sorakoznak. A kilátótól messze észak felé haladva, a Cserkás-tó mögötti tereplépcső után a Pacsirtás hajdani legelőerdeje következik, ahol évszázados korú fák (1) tanúsítják a korábbi legeltetési területhasználatot.

Az eredeti állapotokat helyreállítani szándékozó, EU-s támogatásból finanszírozott természetvédelmi beavatkozás BfNPI által végeztetett munkálatai egészen idáig terjednek a Fekete-hegy déli ormán magasodó Eötvös Károly-kilátótól.

A turistákat e megújuló, csodálatos természeti környezetben ismertető táblák tájékoztatják a projekt keretében létrehozott Boros Ádám tanösvényen.

TŰZHÁNYÓK KORA

Tízmillió éve a maitól gyökeresen eltérő képet mutatott ez a táj. A bazalt-hegyeknek még nyoma sem volt; helyükön alacsony fekvésű, mészkőből és dolomitból álló dimbes-dombos vidék terült el. 9,5 millió éve az előrenyomuló Pannon-tó elöntötte a területet. A beléömlő folyók

és patakok száz méternél vastagabb homokos, iszapos hordalékkal töltötték fel a süllyedő medencét. A kiszáradó tó he-

lyén 8 millió évvel ezelőttre egy folyóvízi síkság jött létre, majd megkezdődött a térség lassú emelkedése. Az ennek következtében bevágódó völgyek felszabdalták a felszínt, és a patakok elszállították a lepusztított laza üledékek egy részét.

Nagyjából 5,5 millió éve drámai események sorozata indult el. Kapolcs közelében egy vulkán kezdett el működni; ebből származik a Király-kő bazaltja is. A mélyből felemelkedő izzó magma összetalálkozott a nedves pannon üledékekkel, ami irtózatos erejű gőzrobbanásokat eredményezett. A kitörések később délebbre helyeződtek át, és területünk északi szélén kialakult a Gajos salakúpja. Az ennek oldalában fakadó Kávás-kúttól É-ra, a vöröses színű homályos bazaltdarabok (3) között sajátosan megcsavarodott vulkáni bombák (4)

hevernek az erdőszélen. 4 millió éve a Fekete-hegy helyén is egy 2 km-nél nagyobb átmérőjű tufagyűrű épült fel az ismétlődő robbanások következtében kirepült apró bazalttörmelékéből (lapilli) és vulkáni porból.

Később a tűzhányó belsejében lávaszőkőkutak tucatjai szórták tovább az izzó anyagot és nagy gáztartalmú lávafolyások indultak útnak. Kijutni azonban nem tudtak a tufagyűrűből, amit jól példáz a Vaskapu-árok felső végénél látható geológiai feltárás (5). A lávaár itt nekitorlódott a tufasánc belső falának, majd kihűlve így dermedt meg. A vulkanizmus legfiatalabb szakaszát jelzi a Boncsos-tető salakkúpjának szintén

robbanásos működéssel történt felépülése 3,4 millió éve.

Időközben – az emelkedő területen – folytatódott a gyengén cementált tufagyűrű anyagának lepusztulása; sok helyen napvilágra került a kihűlt bazalttömeg oldala is (7). A Káli-medence alját takaró pannon homokos üledékeket az ősi Burnót-patak és hátravágódó

mellékvölgyeinek vízfolyásai szállították el, aminek következtében újra előbukkantak a medence aljzatának triász korú karbonátos kőzetei.

A „nagytakarításból” a jégkor száraz szakaszaiban a szél is részt vállalt; a finom szemű homokot kifújta a medencéből. Az időszakos vízfolyások és patakok tovább mélyítették medrüket, feltárva a vulkáni szerkezet peremét. Némelyik eróziós völgy (Bocskor-kúti-árok, Vaskapu-árok) hátrálása napjainkra már a tufasáncot is átmetszette. Ily módon környezetéből egyre jobban kireparálódik a Fekete-hegy – hasonlóképp tanúhegygé formálódik, mint a Badacsony és társai (6).

HEGYI TAVAK

A hegytető csak távolabbról nézve tűnik sík felszínnek. Valójában – különösen a DK-i, K-i szélén egy néhány száz

méter szélességű sávban – kerek bazaltkúpok vagy megnyúlt kőhátak tarkítják. Magasságuk csak ritkán éri el a tíz métert, átmérőjük is 50–100 m alatt marad. E kiemelkedések közt kör és ovális alaprajzú lefolyástalan mélyedések, apró medencék húzódnak (8). Kialakulásukra a mai napig nincs egyértelmű magyarázat. Tény, hogy az egykori, kissé tagolt vulkáni felszín képét mutatják. Némileg tompítva, hiszen az eltelt pár millió év alatt a kiemelkedések – az aprózódás és a mállás következtében – kissé alacsonyodtak, míg a róluk lepusztult anyag a mélyedéseket töltögette.

Ahol a bazalt kellően tömör és vízzáró, vagy agyagos üledékek bélelik a kis medencék alját, ott az összegyűlő csapadékvíz időszakos tavakat alkot (9).

A morfológiai elemzés szerint – a szintvonalakkal teljesen vagy nagyrészt körbezárt mélyedések alapján – korábban legalább kétszer annyi tó létezhetett, mint manapság. Egy részük kiszáradt az utóbbi évszázadokban, más részük viszont a földtani folyamatok hatására úgy semmisült meg, hogy a hegyperemet kívülről átvágó eróziós árok egyszerűen lecsapolta őket. Éppen ezt a jelenséget láthatjuk napjainkban a Vaskapu-ároknál és a Jégfarkú-kút fölött (10). Utóbbi esetében az észak felé tovább nyújtózó völgyfő idővel a Monostori-tavat (11) is kiüríti. Az egyelőre ezt megakadályozó néhány méter magasságú küszöb azonban még jó pár ezer évig kitart...

A vízállás a mindenkori éghajlati és időjárás tényezők függvénye. Mivel a tavak felületükhöz képest meglehetősen sekélyek, a párolgás gyorsan fogyasztja vizüket. Pótlásában az esőn kívül a vastag hótakaró döntő fontosságú. A hó lassú olvadása és talajba szivárgása általában kellő tartalékot biztosít, de nyár végére így is erősen csökken a vízszint, sőt a kisebb tavak ki is száradhatnak.

Az átlagosan 50–100 m átmérőjű tavak nagyon sekélyek, mélységük csak néhol haladja meg a pár métert. Vízjárásuk rendkívül változó, egy éven belül akár egy méternél többet is ingadozhat. Átlát-szó, de sötét árnyalatú vizük tipikus lápi víz. Kissé savas kémhatású (4,8–5,2 pH), alacsony oldott Mg- és K-hidrokarbonát tartalommal. Az utóbbi évtizedek szélsőségesen száraz esztendeiben némelyik tó időszakosan el is veszítette vizét.

ÚSZÓLÁP ÉS VÍZI ÉLŐVILÁG

A tartósan több méteres vízmélység lehetővé tette, hogy a nagyobb tavakon idővel úszólápok alakuljanak ki. E fo-

lyamatnak bizonyára kedvezett az „kis jégkorszak” (15–18. század), amelynek hűvös, csapadékos periódusa alatt a mainál kiterjedtebb vízfelületek és magasabb vízszintek léteztek. Régi leírások szerint még a 19. században is kárászokat halásztak a Monostori-tóban. A viszonylag magas vízállás segítette elő, hogy egészen a 20. század közepéig fennmaradjanak az itteni úszólápok, melyeket 1957-ben Boros Ádám és Vajda László botanikusok „fedeztek fel” közös terepbejárásuk során, a Monostori-tó és a Barkás-tó vegetációjának kutatása közben.

Beszámolójuk szerint az itteni úszólápok már a felfedezéskor sem voltak jelentős kiterjedésűek, mivel a szárazabb években – a víz visszahúzódása következtében – rendszeresen legyökereztek. Úszó gyepeket leggyakrabban a nád

vagy a gyékény képezhet úgy, hogy rizómáik a mélyebb vizekben nem az iszapban, hanem a víz felszínéhez közel

terjednek (12). Idővel szőnyegszerű, lebegő bevonatot hoznak létre, ami az odasodródó, valamint a lehulló növényi törmeléknek köszönhetően megszilárdul és alkalmassá válik egyes lágyszárú növények, később cserjék, fák megtelepedésére. Az úszóláp kialakulása hosszú folyamat, melynek során a lebomló szerves anyagból gyakran tőzeg is képződik. A tőzegen átszűrődő víz tápanyagtartalma csökken, így ezeken a láptípusokon többnyire a tápanyagszegény környezetet kedvelő lápi növényzet alakul ki. Ilyenek a *tőzegmohák* (13), melyek a tőlünk északabbra lévő régiókban gyakoriak, míg a kevésbé csapadékos Kárpát-medencében csak speciális termőhelye-

ken – elsősorban lápokon – tudnak kialakulni. Mivel térségünkben a lápképződés napjainkban már ritkán következik be, a lápokra jellemző *tőzegmohák* is csak néha kerülnek szemünk elé. Hazánkban a csoport mindegyik tagja védett, a Feketehegyen legutóbb 3 faj előfordulását regisztrálták. A mohaszőnyegen gyakran megjelenik a védett *tőzegpáfrány*, mely általában a rekettyefüzes vagy gyékényes úszólápokban ér el nagy borítást. A fekete-hegyi láposodó tavak másik védett faja a főleg rekettyefüzesek szegélyében zombékoló *dárdás nádtippán* (14). Szép *tőzegmohás* úszólápi előfordulások ma már csak a Monostori-tóban vannak, mert a Barkás-tó lápja az 1992-es

tűzvész során jelentős mértékben károsodott. A tó lápi vegetációja azóta ugyan nagymértékben regenerálódott, de a tőzegmohák még nem települtek vissza.

A hegy platóján lévő tavak többsége időszakos vízborítású, ezért növényzetük alkalmazkodott a termőhely gyakori kiszáradásához. A tavak szegélyét döntően magassásos vagy *zsombéksásos* (15) vegetáció borítja. Utóbbi a korábbi legeltetés idején gyakoribb volt. A kezeletlen vízparton viszont inkább az összefüggő foltokat alkotó magassásfajok terjedtek el. Nyílt vízfelület a kisebb tavakban csak a csapadékos években alakul ki. A sekély, növényzetmentes vizekben él a védett *buglyos boglárka*, mely az alföldi tavaszi vízállások hínárnövénye. Kontinentális elterjedésű faj,

a Dunántúlon már csak néhány megtelepedése ismert. Korábban sókedvelő fajnak tartották, de előfordulásai többnyire édesvizekben vannak. Csak csapadékos években jelenik meg, élőhelyein gyakran évtizedekig lappanghat.

A tavasszal feltöltődő tavak a környező területeken élő kétéltűeknek kiváló szaporodóhelyet nyújtanak. A leggyakoribb békafaj, a *vöröshasú unka* (16) jellegzetes „ung-ung”

hangja már áprilistól hallható a vizek környékén. A felülről jellegtelennek tűnő béka hasa vöröses foltokkal díszített. Veszély esetén a támadó elriasztására ezeket minél jobban megmutatja, jelezvén, hogy elfogyasztása súlyos mérgezést okoz. Míg a varangyok és az unka az itteni vizeket jobbra csak szaporodás céljából keresik fel, addig a *kecskébékák* (17) szinte egész életüket a tavakban töltik. Utóbbiak főleg az állandóbb vizű Monostori-tóban és Bika-tóban időznek.

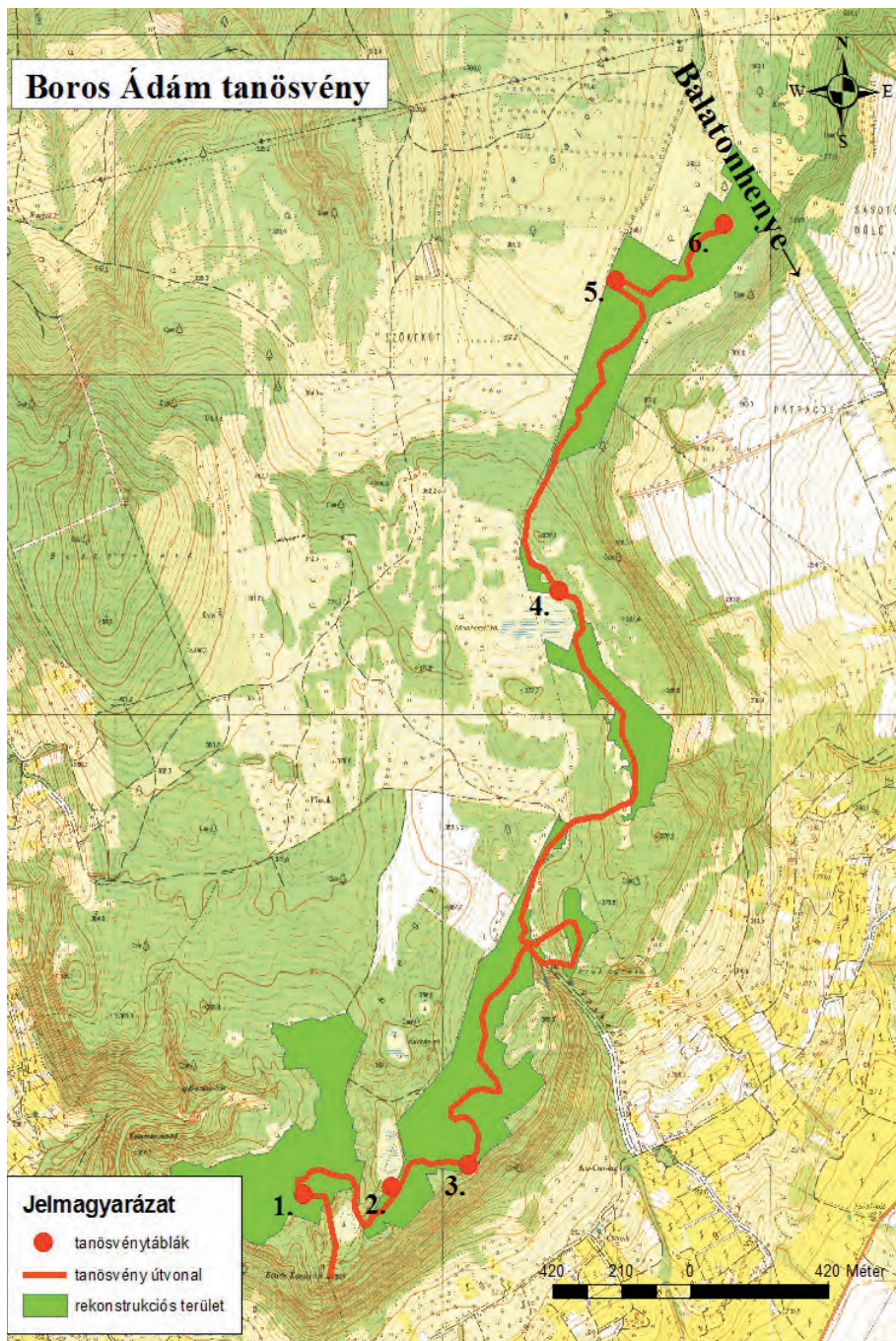
A farkos kétéltűek közül a Fekete-hegyen a *pettyes göte* (18) fordul elő. Leggyakrabban tavasszal találkozhatunk vele, amikor a föld alatti telelőhelyéről előjön, hogy lerakja petéit. A vízi növényzet sűrűjébe rejtett peték tavasszal lárvákká alakulnak, majd a nyár végére kifejlődő állatok elhagyják a vizet.

Mivel a Fekete-hegyen található tavak kis kiterjedésűek, a vízmadarak inkább csak a vonulás során keresik fel őket. Magas vízállás esetén a *tőkés récék* néha fészket raknak a tavak szegélyében.

A nagyobb kiterjedésű Monostori-tóban és a Bika-tóban rendszeresen költ a *vízityúk* is.

Boros Ádám tanösvény

BOROS ÁDÁM TANÖSVÉNY

A tanösvényt a természetvédelmi helyreállító munkák részeként, EU-s támogatásból sikerült létrehozni. A 6 állomásos, 5 km hosszú útvonal kezdőpontja az Eötvös Károly-kilátó, amely Szentbékálláról vagy Köveskálról turistautakon közelíthető meg. A Bonta-tavat megkerülő út 1. állomásán megtudjuk a Fekete-hegy vulkanizmusának, formálódásának történetét. Nem sokkal utána a 2. tábla tájékoztat az élőhely-rekonstrukció szükségességéről, valamint az itteni jellemző védett fajokról. A Bika-tó vízmedencéjétől a bazaltos kiemelkedéseken tovább sétálva megismerkedünk a sziklagyepek növényzetével (3. tábla).

A továbbiakban zárt, apró katlanokat kerülünk meg a ligetes, gyepes térségen, majd vizenyős rétek mellett érjük el a Juhászok-kútja időszakos forrást. A hátraharapódzó Vaskapu-árok völgyfője itt egy keskeny, mély árok formájában réseli át a bazalthegy peremét. A lemezepados elválású, néhol gömbhéjasan málló bazalt feltárását tanulmányozhatjuk az árokba ereszkedve. Ha időnk engedi, akkor egy kitérőt még tehetünk lefelé a Vaskapu-árokban. Jól rétegzett kibúvásokban találkozunk a hajdani tufagyűrűt alkotó, közötté cementálódott vulkáni anyagokkal.

A hegyperemre visszakapaszkodva egy kilométeres gyaloglással érkezünk a Monostori-tó közelébe, miközben elhaladunk a szintén időszakosan csordogáló Jégfarkú-kút mellett. A napjainkban meglehetősen alacsony vízállású tó hajdani úszólápjáról a 4. tábla tudósít.

A Fekete-hegy északi lejtőjén túl kiérünk az erdőből és egy szántott löszös terület szélén ballagunk, majd a továbbiakban ismét bokros-fás környezetet következünk.

Rövidesen elérjük a balra fakadó Kávás-kút vízmedencéjét. A hegytetőn elszivárgó csapadék a felszín alatt húzódó agyagrétegen oldalirányban áramolva itt lép felszínre. Az 5. tábla az időszakosan csörgedező ér élővilágával ismerteti meg. A Gajos-tető vulkáni salakkúpjának oldalában járunk, amit a régi kőszáncokba összehordott hólyagos bazalt töredékek és az egykori lávabombák jeleznek. Egy újabb lefolyástalan mélyedés erősen változó vízállású tavacskáját érintve találunk rá tanösvényünk utolsó, 6. táblájára. Egy jó ideje már a hajdani legelőerdőben bőklásznak, amire a szórtan álló idős fák utalnak. A tanösvény végétől a már bejárt útvonalon térhetünk vissza valamelyik faluba, vagy a hegyről dél felé a dűlőutakon leereszkedve Balatonhenyére mehetünk.

A magyar flórákutatók kiemelkedő alakja, *Boros Ádám* (1900–1972) sokrétű botanikai tevékenységet folytatott. Nemzetközi szinten mohákkal foglalkozó szakemberként tartják számon (bryológus), de a magasabbrendű növények vizsgálata terén is jelentőset alkotott. Igazi szenvedélye a Kárpát-medence flórájának kutatása volt, számtalan gyűjtőutat tett a történelmi Magyarországon szinte minden részén. Terepi munkájáról naplót vezetett, melyek 51 kötete kézirat formájában maradt fenn. Élete során 65 000 edényes növénypéldányról készített herbáriumi lapot, míg mohagyűjteménye 130 000 kapszulát tartalmaz. Bár ismerősei szerint félt a vízbe belemenni, a lápok iránt mégis különös vonalmat érzett. A Fekete-hegyet is a hazai lápok kutatása során kereste fel, és elsőként adott hírt az itteni tavak flórájáról és vegetációjáról.

19

20

LEGELTETÉS A HEGYEN

A Fekete-hegyet körbeölelő lankákon korábban a szőlőművelés volt jellemző. Régi térképek tanúsága szerint – a sziklás részek kivételével – a hegy oldalait

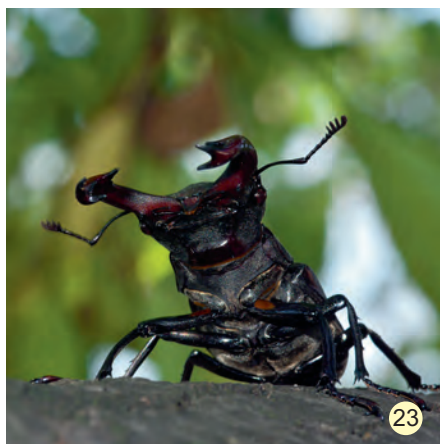
szinte teljesen szőlők borították. A hegy tetejét legeltetéssel hasznosították; a környező településekről napi rendszerességgel felhajtották a szarvasmarhákat. A legelő állatokat a sekélyebb vízálások környezetében buja fű várta, és a tavakból inni is tudtak. A korabeli legeltetést ne úgy képzeljük el, mint a napjainkban karámok vagy villanypásztorok közé szorított állatsereget. Régen a pásztorok egész nap terelték, mozgatták a jószágot (19), így a viszonylag magas állatlétszám ellenére sem használták intenzíven a területeket. A legelők korábbi képe is különbözött a maiakétól. Egyrészt jellemzőek voltak az

elszórtan álló *hagyasfák* – idősebb egyedek – a gyepes térségeken, ezek voltak a *fás legelők* (20).

Másutt az erdőt gyakran nem lehetett elkülöníteni a legelőktől. A *legelőerdők* a nyílt területekkel szemben számos előnnyel bírtak. Az erdőben lévő fák árnyékot adtak az állatoknak, azokhoz dörgölözni is tudtak, és a lomblevél a gyenge fűhozamú években fontos kiegészítő takarmányt biztosított.

A legelőerdők madárfajokban gazdagok voltak. A rovarevő madarak jelentősen csökkentették a jószágot kínzó rovarok (böglyök, legyek) számát. A legelőerdő hátrányát jelentette viszont, hogy nem tudott felújulni, mivel az állatok a fiatal hajtásokat, sarjakat is elfogyasztották. Így alakultak ki a ligetes, füves, idős fákkal tarkított egyszintes erdők (21), melyek egészen a múlt század közepéig a Fekete-hegy platójának meghatározó élőhelyei voltak.

Az erdei legeltetést az 1930-as években betiltották, hivatkozva az erdőfelújítási problémákra. Ezzel megszűnt egy ősi tájhasználati forma. A kezeletlenül hagyott erdők becserjésedtek, és mostanság már csak a ritkásan álló, gyakran több száz éves faegyedek emlékeztetnek a korábbi erdőhasználatra.

Az idős fák a természetvédelem számára még jelen állapotukban is fontosak, mivel bennük a korhadó faanyaghoz (22) kötődő rovarfajok menedéket találnak. A faanyagtermelő erdőkben ma már ritkán találkozunk idős fákkal, így a hozzájuk kötődő rovarfajok – *szarvasbogár* (23), *hőscincér* (24) – napjainkra jelentősen megritkultak. A legelőerdőkben lévő óriásfák nemcsak a korhadéklakó bogaraknak, hanem az odúban fészkelő madárfajoknak */harkályfélék* (első borító), *kék galamb*, *macskabagoly/* is kiváló élőhelyet nyújtottak.

Míg a Fekete-hegy platóján az erdősilést a legeltetés megszűnése okozta, addig a hegyoldalokon az erdők térfoglalását az 1800-as évek végén kitört filoxérajárvány közvetve segítette elő. Az amerikai kontinensről származó tetűfaj ebben az időszakban hazánk szőlőállományának nagy részét elpusztította, így nagy kiterjedésű területek szabadultak fel a művelés alól. Ezek a hegyoldalak

később maguktól is beerdősültek, de több helyre tájidegen *feketefenyőt* (25) vagy akácot telepítettek. Utóbbi meghonosítása a szőlősgazdáknak volt „köszönhető”, mivel az akácfaból kiváló minőségű szőlőkarókat lehetett készíteni.

A BÖHÖNCÖK KISZABADÍTÁSA

A Fekete-hegy nyílt élőhelyeinek (26) kiterjedése a korábbiakhoz képest jelentősen csökkent, ami egyértelműen a

múltbéli tájhasználat megváltozásának következménye. A folyamat a legeltetés visszaszorulásával kezdődött. A múlt

század utolsó harmadától országsszerte csökkent a szarvasmarha állomány, a korábbi legeltetési rendszer is egészen átalakult. Az állatokat ma már karámban tartják, a tereléses legeltetés szinte teljesen megszűnt. A Fekete-hegyre már régóta nem hajtják fel az állatokat, ezért a *legelőerdők* erdővé záródtak, míg a *fás legelők* becserjésedtek (27).

Az erdősülés természetes folyamat, melynek akár örülhetnénk is, de a záródó legelőerdők jellemzője az egyszintes lombkoronaszint és a sűrű, homogén cserjeszint, míg a lágyszárú szintből gyakran hiányoznak az erdei fajok. Könnyen belátható, hogy az így kialakuló faállományok természetessége messze elmarad a természetserű erdő-

kétől. Korábban viszont a legelőerdőkben a nyílt területek, az erdőszegélyek, illetve az erdők fajai egyaránt megtalálhatók voltak és számos állatfaj kötődött a legeltetéshez. A BfNPI a területen elvégzett beavatkozásokkal ezt a hajdani, sokrétű állapotot kívánta visszaállítani. Ahhoz, hogy rekonstruálni lehessen a korábbi ligetes gyeperdő mozaikot, először az idős, tág térállású fák között felnőtt fiatalabb fákat (28), cserjéket kellett eltávolítani. Az ily módon felnyitott

terület alkalmassá vált a legeltetésre, mivel a felverődő sarjhajtásokat már a szarvasmarha is képes lerágni. A legeltetéssel a jövőben várható a legelőerdők újbóli elfüvesedése. Remélhetőleg a felnövőekví fiatal fák szorításából kiszabadított idős, szabálytalan törzsalakú faegyedek, az ún. böhöncök (29) is újjáélednek. Bízunk benne, hogy néhány éven belül a Fekete-hegy platója egy múltbéli növényzeti formavilágot mutat majd nekünk.

A SZÁRAZ GYEPEK NÖVÉNY- ÉS ÁLLATVILÁGA

Mint már említettük, a Fekete-hegy teljes területét erdő fedte az ember jelentősebb mértékű tájhasználatára elötte. A tetőn döntően cseres-tölgyesek, míg a

hegyoldalokban gyertyános-tölgyesek és bükkösök nőttek. Nyílt élőhelyek csak a vízzel hosszú ideig borított, illetve sekély talajréteggű, sziklás helyeken léteztek, általában csak néhány négyzetméternyi felületeken. A nagy kiterjedésű gyepek kialakulása a legeltetésnek köszönhető. Ott a korábban csak kis foltokban élő növények az erdők felnyitásával terjedtek el. A Fekete-hegy platóján a legeltetés hőskorában legelőerdők és fás legelők mozaikja uralta a tájképet. Mivel az itteni talaj meglehetősen sekély, magasabb növekedésű gyepek csak a tavak környékén díszlenek.

A száraz gyepeket alkotó zombékoló fűvek a legeltetés következtében szaporodtak el. Jellemző fajuk, a *veresnadrág csenkesz* a kezelés felhagyása után az utak menti taposott helyekre szorult vissza. A réteken több védett növény is megtalálható. Leggyakoribb köztük a tavasszal virágzó, halványlila *leánykőköröcsin* (30) és sötétebb bordó virágú rokona, a *fekete köröcsin* (31). Mindkét

30

31

32

faj a gyepek sziklakibúvásos részein él, hasonlóan a *bunkós hagymához* (32). A tágabb térségben elterjedtnek számító *tavaszi hérics* (33) a bokros, mélyebb talajú sztyeprétek növénye. A Fekete-hegy platóján csak szórványosan fordul

Nyugat-Dunántúlon több helyen is előfordul. Nevével ellentétben nem forrásokban, hanem nedves, nyílt talajfelszíneken jelenik meg.

A legeltetés felhagyásával az egykor nagy kiterjedésű nyílt területek – a

elő. Az *agárkosbor* egyik legkorábban virágzó orchideafélének (34). Népies nevén kakukkvirágnak hívják, mivel szirmait általában akkor bontja, amikor a kakukk először megszólal. A valaha gyakori növény egyre ritkul; a cserjésedő, kórósodó, felhagyott legelőkön már nem találja meg életfeltételét. Feltett ritkaságunk a *kornistárnics* (35). Csapadékos tavaszokon a hegytetőt átszelő utak keréknyomaiban itt-ott felbukkan az *apró forrásfű* (36). A növény régebben csak innét volt ismert Magyarországon, de később kiderült, hogy a

megtelepedő cserjék, fák térfoglalása miatt – záródnak, így ott ma már a bokros élőhelyeket kedvelő állatok találhatók. A sűrű ágak közt kúszva keresi zsákmányát az *erdei sikló* (37). A galagonyabokrokban és kőkenyecserjésekben fészkel a *tövisszúró gébics* és a *karvalyposzáta*. A zsák alakú fészket építő *őszapó* is gyakran látható. Az *erdei pacsirta* korábban a terület jellemző fészkelője volt. Napjainkra azonban nagyon megritkult, jelenlétére szinte már csak a Fekete-hegy „Pacsirtás” nevű dűlője emlékeztet.

PONDS AND GRAYING FORESTS ON THE FEKETE MOUNTAIN

Above the notable Káli Basin of the Balaton Uplands a basalt volcanic witness butte rises. Large number of volcanic bombs flown out from the volcano a few million years ago still can be seen in the area. The plateau of the Fekete Mountain is decorated with a dozen of ponds (38). The value of the protected area is its habitat diversity. In the Monostory Pond even floating transition mire habitat evolved in the past, too (back cover). Rocky grasslands, meadows (39), forests of rocky slopes and remnants of grazing forests represent other habitat types besides water wildlife. Since the Middle Ages the cattle of the surrounding villages were grazed on

the plateau. However, a few decades ago grazing was given up. Scrubs and trees dominated (40) the pastures threatening the survival of many rare plant and animal species.

The Balaton Upland National Park Directorate with the help of an EU tender started nature protection rehabilitation interventions in 2013. Cutting out of scrubs and mowing was implemented. Bushes are being removed near the old trees (wolf trees) in the NE part of the managed area (41). The natural values of the region are presented for the visitors by a 6-station education trail, climbing up to the Eötvös Lookout Tower from Szentbékálla or Köveskál.

Balaton-felvidéki
Nemzeti Park

Bakony-Balaton
Geopark

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

